

Túl a növekedésen

A lényeg az, hogy továbbra is homály fedi a tartós gazdasági növekedés valódi összetevőit. De sok mindent lehet tenni, hogy megszabadítsuk a szegény országok gazdaságait a legkirívóbb pazarlási módoktól és az ott élőket a szenvedéstől. A gyermekek, akik megelőzhető betegségek miatt halnak meg, az iskolák, ahol a tanárok elfelejtettek bemenni az órára, a bíróságok, ahol az ügyek végeláthatatlanok – minden kétséget kizáróan aláássák a termelékenységet, és nyomorúságossá teszik az életet. Az ilyen problémák megoldása – bár lehet, hogy nem hajtja az országokat a tartósan gyorsuló növekedés irányába – nagymértékben javíthatja a polgárok jólétét. Továbbá, jóllehet senki nem tudja, hogy a növekedés mikor fog gőzerővel beindulni egy adott országban, ha viszont megtörténik, a szegények nagyobb valószínűséggel tudnak felzárkózni, ha jó az egészségi állapotuk, tudnak írni és olvasni, és képesek közvetlen élethelyzetükön túl is gondolkodni. Nem véletlen, hogy a globalizáció sok nyertese kommunista országok közül került ki, amelyek ideológiai okokból jelentősen beruháztak lakosságuk emberi tőkéjébe (például Kína és Vietnám), vagy olyan helyekről, amelyek hasonló politikát folytattak, mert fenyegetve érezték magukat a kommunizmustól (például Dél-Korea és Tajvan). Egy olyan fejlődő ország, mint India, akkor jár el a legjobban, ha megpróbálja megnövelni az életszínvonalat a már meglévő erőforrásokkal: beruház az oktatásba és az egészségügybe, javítja a bíróságok és bankok működését, jobb utakat és élhetőbb városokat épít. Ugyanez a logika érvényes a gazdag országok politikai döntéshozóira is, akiknek közvetlenül kell befektetniük a szegényebb országok életszínvonalának javításába. Miatán még nem találtuk meg a fejlődés csodaszerét, embermilliók életének mélyreható átalakítása úgy oldható meg a legjobb módon, ha nem próbáljuk meg mindenáron serkenteni a növekedést. Közvetlenül arra a kérdésre kell összpontosítani, amelyet a növekedésnek is meg kellene céloznia: ez pedig a szegények jóléte.

(Foreign Affairs)

Zanny Minton Beddoes

Papírra vetve

A gyermek túlélők számára a rajz terápia
– és az igazságszolgáltatás eszköze

A gyermekrajzok alapvető bizonyítékokat szolgáltatottak a náci perekől a darfüri népiirtásig

Abdul Dzsabbar kilencéves volt, amikor a kezébe adtak néhány színesceruzát, és arra kérték, hogy rajzoljon le néhány jelenetet darfüri életéből. Százazrekhez hasonlóan őt is a szudáni hadseregnek és könyörtelen cinkostársainak, az arab milicistáknak, a – nagyjából ’lovon járó gonoszt’ jelentő – dzsandszavideknek a kegyetlen támadása üzte el falujából. Abdul Dzsabbar számára egy menekülttábor jelentette a túlélést – de legalább életben maradt. Rajzai azok sorsát örökítik meg, akiknek ez nem sikerült. Az egyikben látható egy kisgyerek, akit épp a tűzbe hajtanak. A kép közepén közelről lőnek rá egy kapucnis emberre. A lap alján egy katonára lefejez egy másik embert. Ez a rajz több száz másikkal együtt a Waging Peace (’Békét üzenünk’) brit humanitárius szervezet munkatársának, Anna Schmidtnek (a név nem valódi) a gyűjteményéből került elő. Anna Csádban találkozott Abdul Dzsabbarral egy menekülttáborban, ahová sok darfüri került. Anna Schmidt azért ment oda, hogy bizonyítékokat gyűjtson azzal kapcsolatban, hogy ténylegesen mi történt Darfurban, hiszen a konfliktus teljes egészében négy évvel korábban, 2003-ban robbant ki. A szudáni kormány, élén Omar al-Basír elnökkel azt állította, hogy erői csak egy kisebb felkeléssel ellenes műveletet hajtottak végre, amelyet a lázadók provokáltak. Mások gyanították, hogy ennél sokkal rosszabbról volt szó. Bármennyire is igyekeztek a hatóságok rémtetteiket eltusolni, a gyerekek rajzai az előbbieken minden mesterkedése ellenére meghazudtolta az eseményekről szóló hivatalos verziót.

Az anyák szorgalmazták, hogy beszéljen a gyerekekkel – emlékszik vissza Anna. „Ha tényleg tudni akarod az igazságot, akkor beszélj velük – mondták neki. – Ne csak tőlünk halld.” Először azt szerette volna, ha a gyerekek írnak

arról, amit átéltek. Sokan azonban inkább rajzolni akartak. Azt kérte tőlük, hogy rajzolják le, milyen volt az élet a faluikban; Anna megdöbbenéssel látta rémségekkel teli képeiket. Időről időre ugyanazok a motívumok térnek vissza. Harci helikopterek szállnak alacsonyan és tüzet nyitnak az égből, mikor az emberek lenn még alszanak. Aztán jönnek a dzsandszavidek, tevé- vagy lóháton, szorosan mögöttük a szudáni csapatok a „haditechnikájukkal”, kisteherautókkal, amelyekre hátul nehézgépfegyverek voltak felszerelve. Figyelemre méltó a részletesség – egészen a csapatok egyenruháinak jelzéseiig, amelyből világosan látszik, hogy szudáni hivatásos katonákról van szó. A kormány azt állította, hogy ez soha nem volt etnikai konfliktus, ám a gyerekek másra emlékeznek. Az áldozatoknak többnyire sűrke vagy barna a bőre, míg a támadóké rózsaszínűre van színezve. Ez azt jelzi, hogy a falvak lakói nem arab, afrikai csoportok (gyakran maszalitok), míg a merénylők nilusi arab törzsekből származnak. Más szóval ez etnikai tisztogatás volt, vagy ahogy a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) döntésében szerepelt, népirtás (genocídium). E kísérteties képek egy része ez év áprilisáig van kiállítva a londoni Wiener Holocaust Library rendezésében. Ahogyan Barbara Warnock kurátor állítja, ezek „alapvető bizonyítékul szolgálnak a darfúri népirtás gyermek-túlélőinek tapasztalatairól”. Már ezt megelőzően is több helyütt felkavarták a nézők érzelmeit Európában és Észak-Amerikában. Ez az új kiállítás azonban elevenbe vágó pillanatban érkezik el Szudán, illetve az emberiség elleni legsúlyosabb bűncselekmények pere számára.

A szenvedés művészete

A porig égetett falvokról készült messi műholdas felvételeket kivéve nem volt korhű fényképes bizonyíték a darfúri mészárlásról. Ez azt jelenti, hogy a gyerekek rajzai lehetnek a legfontosabb vizuális megjelenítései azoknak a gyilkosságoknak, amelyeket valaha látott a világ. Miközben a Nemzetközi Büntetőbíróság a térségben elkövetett feltételezett háborús bűnöket vizsgálta, 2007-ben „kontextuális bizonyítéknak” ismerte el a rajzokat; Basír ellen

pedig népirtás miatt emeltek vádat 2010-ben; ugyanakkor tragikus módon egyáltalán nem értek még véget a szenvedések. Egy sokak által támogatott szudáni forradalom ellenére, amely tavaly megdöntötte Basírt és rezsimét, Darfúrban még nem érkezett el a béke. Január elején körülbelül még ötvenen váltak kegyetlen harcok áldozatává, és további 40 000 embernek kellett elhagynia otthonát az ENSZ adatai szerint. Többéves tagadás után az új szudáni kormány megígérte, hogy kivizsgálja a térségben történt bűneseteket. A gyerekek rajzait még fel lehet használni az eljárás során, akkor is, ha magát Basírt nem sikerül a Nemzetközi Büntetőbíróság elé állítani.

A holokausztot követően a háborús bűnök tárgyalásán már volt példa rajzok ilyen felhasználására. Annak az időszaknak a legismertebb rajzai Theresienstadtból származnak; ebben a csehszlovákiai gyűjtőtáborban zsidókat tartottak fogva, mielőtt sokakat keletebbre fekvő haláltáborokba szállították át. Tizenkétezer gyerek raboskodott itt; kevesen éltek túl. Az utóbbiak közül néhányat arra bátorított Friedl Dicker-Brandeis, a művészetterápiá egyik úttörője, hogy rajzoljanak. Bár a náci Theresienstadtot kirakattáborként használták, hogy becsapják a Vörös kereszt delegációját az Endlösung (Végső megoldás) szörnyűségeivel kapcsolatban, az igazság átsejlik a rajzokon. Egyik gyakori motívum az étel – az éhséget jelenti egy olyan helyen, ahol több mint 30 000 embert éhezettek szándékosan halálra. A képek egy része szíven üt bennünket hátborzongató természetességük miatt. Az egyik theresienstadti művész, Yahuda Bacon Auschwitzot is túlélte, amelyet 75 évvel ezelőtt, 1945. január 27-én szabadítottak fel. Nem sokkal ezután a tizenhat éves fiatal rajzokban idézte fel emlékeit a táborról. Ezeket a képeket, köztük a gázkamrák vázlatait, bizonyítékként használták fel az 1960-as évek elején Adolf Eichmann izraeli és az auschwitzi kiszolgálószemélyzet frankfurti pereiben, de más rajzokat is figyelembe vettek. Ezek a példák még kihatással lehetnek a legújabb népirtásra, amelynek során a mianmari hadsereg rendezett tisztogatást a rohingya muszlimok körében. Tavaly a Save

the Children ('Mentsük meg a gyerekeket') jótékonyági szervezet a rohingya menekülttáborokban élő fiatalokat arra kérte, hogy – terápiajuk részeként – rajzolják le, amit el akarnak mondani a világnak. Néhányan megint csak rendkívüli részletességgel ábrázolták otthonaik megsemmisítését és menekülésüket a viszonylagos biztonságba, Banglades földjére. Mindeztáig nincs tervbe véve, hogy bizonyítékként használják fel ezeket a rajzokat. Az irántuk való érdeklődés azonban nőhet, ahogyan a bíróságok a tettek mezejére lépnek – 2020. január 23-án, amikor a *The Economist* nyomdába került, a Nemzetközi Büntetőbíróság éppen döntéshozatalra készült

a mézárálással kapcsolatban⁷. A tapasztalat azt mutatja, hogy a felnőttek ravaszságától mentes gyerekek képesek a legőszintebben láttatni a leírhatatlant – és ez érint meg bennünket legmélyebben.

(*The Economist*)

⁷ Meg is született a döntés, amely kötelezte Mianmar vezetését, hogy tegyen azonnal intézkedéseket a rohingyák védelmében, és akadályozza meg a népirtást. (*a ford.*)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

<i>Arday Géza</i> irodalomtörténész, író, Budapest	<i>T. Jäger Zsuzsa</i> , a Pázmány Péter Katolikus
<i>Biernaczky Szilárd</i> kandidátus, ny. egy. docens, néprajzkutató, afrikánista, Erd	Egyetem Történelemtudományi Doktori
<i>Fabó Edit</i> PhD könyvtáros, szociológus, történész, Budapest	Iskola absolválált hallgatója, Dunaföldvár
<i>Farkas Zoltán</i> szociológus, Miskolc	<i>Dr. habil. Karikó Sándor</i> , ny. főiskolai tanár, SZTE JGYPK
<i>Kapronczay Károly</i> történész, egyetemi tanár, az MTA doktora, Budapest	<i>Vizvári Béla</i> egyetemi tanár, Kelet-Mediterrán Egyetem
<i>Dr. Németh István</i> egyetemi tanár, Budapest	<i>Zsummera Árpád</i> , helytörténeti kutató, Mindszentpuszta

Kérjük, adója 1%-ával idén is támogassa a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat tevékenységét!
 Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
 Adószám: 19002457-2-42
 Köszönjük múlt évi felajánlását!

TARTALOMJEGYZÉK

Dr. Szabó Imre (1937–2020) 1

Karikó Sándor: Kié a természet?
Klímaváltozás és alkalmazott filozófiai tanulság 2

MŰHELY

Vizvári Béla: A genderelmélet fogalmáról
és a fogalom magyarországi helyzetéről 13

Farkas Zoltán: A társadalmi egyenlőtlenségek és rétegződés fogalma és típusai . 24

Biernaczky Szilárd: A Szungyata eposz búvőkörében
Jan Jansen professzor munkásságáról 40

SZÁZADOK

Zsumbera Árpád: A győri kuruc mártír
Bolfarth Ádám kuruc ezredes élete 49

T. Jáger Zsuzsa: Orosz hadifogoly munkások az enyingi
Csekonicis-uradalomban az első világháború idején 69

Németh István: Nemzetiszocialista és fasiszta
Európa-politikai elképzelések az 1930-as években 77

Arday Géza: Az emigráció a titkosszolgálat hálójában
Az intézményesült hírszerzőrendszer és a hálózat hálója:
a Magyarok Világszövetsége 98

NAPLÓ

Fabó Edit: Egy rendkívüli tudós nyomában 105

Kapronczay Károly: Tanulmánykötet a „málenkij robot”
magyar és német foglyainak sorsáról 111

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOKBÓL

Zanny Minton Beddoes: Hol volt az Édenkert? Talán Botswanában egy napégette
sós talajú fennsíkon (114) *George Eaton*: Thomas Piketty: „Lesz egy újabb gazda-
sági összeomlás” (116) *Jekatyerina Szinyelsikova*: Oroszország legjobban fizetett
állásai (117) *Kirill Martinov*: Nagy orosz Big Mac. Hogyan politizálta a McDonald's
Oroszországot harminc évvel megjelenése után? (119) *Abhijit V. Banerjee és
Esther Duflo*: A haladás sokféle útja – és annak akadályai (120) *Zanny Minton
Beddoes*: Papírra vetve. A gyermek túlélők számára a rajz terápia – és az igaz-
ságszolgáltatás eszköze (126)

KÉPEK

Károlyi András grafikái (76, 104)

Tisztelt Előfizetőink!

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1841-ben jött létre a tudományos ismeretek népszerűsítésére, a magyar társadalom tudásszintjének emelésére. Ennek szolgálatában indította el a Társulat sok évtizede ismeretterjesztő folyóiratait, melyek nélkülözhetetlenné váltak az utóbbi fél évszázad iskolai oktatásában, a tudományos igényű, korszerű ismeretközlésben. A természettudományi és társadalomtudományi tudás terjesztése céljából, mindent megteszünk annak érdekében, hogy lapjaink minél szélesebb közönséghez és minél kedvezőbb áron jussanak el. Ezt szolgálja 2020. évi akciónk, melynek keretén belül a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat által kiadott lapok – az Élet és Tudomány, a Természet Világa és a Valóság – együtt kedvezményesen fizethetők elő. Célunk, hogy Előfizetőink minél kisebb ráfordítással jussanak hozzá a tudomány legújabb eredményeihez, több lap együttes előfizetése csökkenti az Önök eddigi költségeit.

A következő előfizetői csomagokat ajánljuk:

Élet és Tudomány, Természet Világa és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 36 240 Ft helyett 25 320 Ft
Fél évre: 18 720 Ft helyett 13 350 Ft

Élet és Tudomány és Természet Világa együttes előfizetés:

Egy évre: 27 240 Ft helyett 20 220 Ft
Fél évre: 14 220 Ft helyett 10 890 Ft

Élet és Tudomány és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 27 240 Ft helyett 20 220 Ft
Fél évre: 14 010 Ft helyett 10 890 Ft

Természet Világa és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 18 000 Ft helyett 11 880 Ft
Fél évre: 9210 Ft helyett 6300 Ft

Akciónk a 2020. évre szóló, egyéves és féléves előfizetésekre érvényes!

A TIT-lapok előfizethetők a Magyar Posta Zrt.-nél:

- személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél
  - telefonon: +36-1-767-8262
- e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu
  - interneten: eshop.posta.hu
- levélben: MP Zrt., 1900 Budapest

A 2017. évi és az azelőtti lapszámaink kedvezményesen, 250 forintos áron vásárolhatók meg a szerkesztőségben.

Ára: 830 Ft • Előfizetéssel: 750 Ft

Nemzeti Kulturális Alap

